

Прикази Reviews Comptes rendus

Srž romantizma

Isaija Berlin, 2012. *Koreni romantizma, Melonova predavanja u Nacionalnoj umetničkoj galeriji, 1965. Vašington, DS (urednik britanskog izdanja: Henri Hardi; preveo sa engleskog: Branimir Gligorić; stihove prevela: Nataša Tučev). Službeni glasnik: Beograd, 183 str.*

Knjiga *Koreni romantizma* predstavlja, na nekoliko nivoa, vrlo zanimljivo štivo. Pre svega, tekst koji se nalazi pred čitaocem nije osmišljen da bi bio objavljen. Reč je o transkriptima predavanja koja je Isaija Berlin (1909-1997) držao marta i aprila 1965. godine u Nacionalnoj umetničkoj galeriji u Vašingtonu. U narednim godinama i decenijama, on je prikupljao beleške u nadi da će razraditi i napisati revidiranu verziju studije o romantizmu, ali se to nije dogodilo. Tako je na osnovu zvučnih zapisa ovih izlaganja koja su emitovana u više navrata na Trećem kanalu BBC-a, Henri Hardi (Henry Hardy), nakon Berlinove smrti, priredio ovu knjigu i odabrao joj ime: *The Roots of Romanticism*. Moguće je zapitati se zašto su gotovo pedeset godina kasnije reči Isaije Berlina zavredele da budu objavljene i na našem jeziku? Da li je reč o nekakvom nasumičnom izboru rariteta ili Berlinove improvizacije mogu i danas biti pokretačke? Rečima Henrija Hardija, preuzetim iz predgovora: "ova knjiga je jednostavno pripremljen transkript predavanja i poseduje svežinu i neposrednost, snagu i uzbuđenje, koji bi u izvesnoj meri bili izgubljeni u pažljivo prire-

đenoj i proširenoj verziji" (str. 9-10). Međutim, ovo svakako ne bi bilo dovoljno važno da se iza tog naročitog oklopa ne nalazi sadržaj koji je neizostavan za svakog ko se bavi istorijom ideja, ko pokušava da razume izvore, razvoje, nosioce, transformacije ideja.

Kroz prvo poglavlje *U traganju za definicijom* Berlin iznosi svoju tezu da je romantičarski pokret bio "džinovska i radikalna transformacija" (str. 21), koja je imala ogromnog uticaja na imaginaciju savremenika. Tu radikalnu promenu, "posle koje više ništa nije bilo isto" (str. 21) on ilustruje jednom imaginarnom situacijom. On moli čitaoca da zamisli razgovor sa nekim iz XVI veka ko se bori u velikim verskim ratovima koji su u to vreme rastrzali Evropu. Pretpostavlja šta bi bilo kada bi jednom katoliku koji je učestvovao u neprijateljskim pohodima tog vremena rekao:

"Naravno, ovi protestanti veruju u ono što je pogrešno; naravno, verovati u ono što oni veruju znači izazivati prokletstvo; naravno, oni su opasni po spasenje ljudske duše, od čega ništa drugo nije važnije; ali oni su tako iskreni, oni tako spremno umiru za svoju stvar, njihov integritet je tako veličanstven da se mora osetiti izvesno divljenje prema njihovom moralnom ponosu, uzvišenosti i spremnosti da to urade" (str. 25).

Berlin, zatim kaže da je takvo osećanje bilo neshvatljivo pre romantizma i da je uspostavljanje ove vrste mišljenja o

Drugom bilo prelom u zapadnoj tradiciji. Ali kako razumeti šta je romantizam? On ne navodi definiciju jer definisanje vidi kao neku vrstu zamke, već pobraja različite karakteristike romantizma izvlačeći odatle problematizacije. Između ostalog, Berlin kaže, da je romantizam: "primitivan, priprost (...) ali i bleđoća, groznica, dekadencija (...) ples smrti, sama smrt (...) kipeća punoća i bogatstvo života (...) žestina, sukob, haos, ali i mir, sklad sa prirodnom poretkom, muzika sfera. Romantizam je egzotično, groteskno, misteriozno (...) veliki dvorci, lovačke trube, vilenjaci, džinovi, grifoni, vodopadi (...) tama i moć tame, fantomi, vampiri (...) iracionalno, neizrecivo. On je, isto tako, jednostavnost seoskog naroda (...) gotske katedrale, zamagljenost antike, drevni koreni (...) uživanje u prolaznom trenutku (...) nostalgija, sanjarenje (...) osećanje otuđenosti, lutanje po dalekim mestima, naročito Istoku, i dalekim vremenima, naročito srednjem veku. Ništa manje, to je kicoštvo, želja za oblačenjem, crveni prsluci, zelene perike, plava kosa, koje su u izvesnom period nosili sledbenici Žerara de Nervalu u Parizu. Nerval je po ulicama Pariza na uzici vodio jastoga. Romantizam je neobuzdani egzibicionizam (...) To je i pijenje iz ljudske lobanje (...) cinična ironija i đavolsko smejanje..." (str. 31-33)

U ovoj širini Isaija Berlin vidi neobično otkriće, ukazujući na teškoću proučavanja predmeta istraživanja koji je odabrao. Izbegavši da se izgubi u šumi romantičarskih opštih mesta, on u narednim poglavljima ukazuje na kompleksnost romantizma i njegovu snažnu isprepletenost sa prosvetiteljstvom.

Drugo poglavlje knjige *Prvi napad na prosvetčenost* koji otvara tu zapretnost i širinu romantizma, otpočinje navođenjem tri tvrdnje koje su fundamenti zapadne tradicije, oslonci prosvetčenosti, a

koje je romantizam slomio. To je shvatanje da se na sva pitanja može dati odgovor, da se svi odgovori mogu saznati i da svi odgovori moraju biti međusobno u skladu. Dakle, prema Berlinovom shvatanju, romantizam je doveo u pitanje da je život ili priroda neka vrsta slagalice i da je jedina teškoća za onog ko istražuje u tome da nađe način da sve uklopi. Treće i četvrto poglavlje se nadovezuju pričama o *Istinskim osnivačima romantizma* i *Neobuzdanim romantičarima*.

Najznačajnije poglavlje za antropologe i arheologe jeste rasprava o nasleđu romantizma. Reč je o delu knjige koje nosi naziv *Trajne posledice* u kome Berlin nije promoter romantičarskih, na uštrb prosvetiteljskih ideja. On naprosto kaže da smo mi deca oba sveta i da nije loše da znamo kako da se nosimo sa sumnjama koje nam ta pozicija donosi. Potrebno je razumeti da romantizmu dugujemo mnogo, a pre svega, "da postoje mnoge vrednosti i da su one nespojive; ideju mnoštva, neiscrpnosti, nesavršenosti svih ljudskih odgovora i aranžmana; ideju da nijedan odgovor koji polaže pravo da bude savršen i istinit, bilo u umetnosti ili životu, ne može u načelu, biti savršen ili istinit" (str. 155). Međutim, najbolji obrt donosi uvid u Berlinovu perspektivu sagledavanja trajnih posledica ovakvih ideja. On nas upozorava da je i fašizam iznikao iz korena romantizma. Nasuprot tome, strastveno i fanatično učenje romantizma neočekivano je dovelo i do uvažavanja neophodnosti tolerancije prema drugima, uvažavanja "nemogućnosti uterivanja ljudskih bića u tor koji smo za njih stvorili ili nametanja rešenja koje nas je zaposelo" (str. 155).

Najzbuđljivije u interpretaciji Isaije Berlina je praćenje metamorfoze ideje, razvoja ideje, osmatranje složenosti romantizma puštene u svet i njena neočekivana grananja.

"Rezultat romantizma je liberalizam, tolerancija, obzirnost i uvažavanje nesa- vršenosti života; neki stupanj povećanja racionalnog samorazumevanja. Ovo je bilo veoma daleko od namera romaničara. Ali, istovremeno – i u toj meri romantičarsko učenje je istinito – oni su naj- snažnije naglasili nepredvidivost svih ljud- skih delatnosti. Oni su bili uhvaćeni u vlastitu zamku" (str. 155).

Monika Milosavljević

Danijel Džino. 2010. *Illyricum in Roman politics 229 BC-AD 68*. Cambridge: Cambridge University Press, 223 pp.

Knjiga Danijela Džina predstavlja osvežavajući pomak u odnosu na prethod- na istraživanja koja su se bavila istom temom, ili kako sam autor kaže, posmatra- nje istorije jednog prostora iz neuobičajen- ih i neočekivanih uglova. Za razliku od ranijih, veoma brojnih istraživanja Ilirika,¹ Danijel Džino posmatra prostor kao kon- strukt kojim zajednice koje ga naseljava- ju, njime i raspoložu. Odnos rimske voj- ske i administracije prema prostoru Ilirika odlikava pre svega način na koji se taj prostor koristi u svakodnevnoj interakciji Rima sa pograničnom zonom, odnosno granicama Carstva.

Veliki deo monografije zasniva se na kritičkoj analizi klasičnih tekstova iz kojih autor crpi podatke potrebne za rekonstruk- ciju dešavanja u Iliriku, ali i načina na ko- ji se konstituišu i održavaju lokalni identi-

¹ Npr. videti: Wilkes, John J. 1969. *Dal- matia*. London: Routledge – Kegan Paul, Bojanovski, Ivo. 1988. *Bosna i Hercego- vina u antičko doba*. Djela LXVI. Saraje- vo: Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH.

teti u imperijalnom kontekstu Rima. Za razliku od većine svojih prethodnika, Dži- no klasičnim autorima poput Plinija, Stra- bona i Veleja Paterkula prilazi sa visokom dozom kritičnosti i pokušava da sagleda sve aspekte tekstova nastalih u specifič- nom kontekstu i namenjenih određenim društvenim grupama. Sa takvim polaziš- tem, dešavanja opisana u klasičnim tek- stovima dobijaju novu dimenziju kada je u pitanju rekonstrukcija odnosa Rimljana i lokalnih zajednica Ilirika.

Knjiga je strukturirana kroz devet po- glavlja koja se završavaju zaključnim razmatranjem prethodno iznetih ideja. Prva dva poglavlja su uvodnog karaktera i u njima autor izlaže metodološke i teo- rijske okvire svog istraživanja, upoznaju- ći nas pritom sa rezultatima istraživača koji su mu prethodili. Ostalih sedam hro- nološki prate dešavanja od prvih kontak- ta Rima sa istočnom obalom Jadrana za- ključno sa konačnom podelom Ilirika na Dalmaciju i Panoniju.

Ipak, prednost ove knjige nije samo u čitanju klasičnih tekstova i njihove inter- pretacije u drugačijem teorijskom ključu. Džino pored toga nudi i drugačiji uvid u život zajednica na istočnom Jadranu, nji- hove društvene organizacije, ali i načina na koji se menjaju njihovi kolektivni i po- jedinačni identiteti kroz drugačije društve- ne okolnosti tokom istorije kontakta sa Rimom. Smatram da važnost knjige *Illyri- cum in Roman politics* leži pre svega u razjašnjenju rimskog poimanja prostora koji će se menjati u administrativnom, po- litičkom i urbanističkom smislu i rezulta- tima koji usled tih promena nastaju u na- činu na koji lokalne zajednice konstruišu, rekonstruišu i održavaju svoje identitete.

Ponovnim čitanjem klasičnih tekstova, Džino pokušava da "udahne život" lokal- nim zajednicama, naglašavajući važnost uloge koje su one imale u formiranju pro- vincijskog društva tokom rimske konstruk-